राज्यातील सागर तटीय जिल्हयांकरिता कांदळवनाचे संरक्षण व संवर्धन करण्यासाठी सनियंत्रण समिती गठीत करण्याबाबत..

महाराष्ट्र शासन

महसूल व वन विभाग

शासन निर्णय क्रमांक :- एस-१०/२०१५/अनौ.३०/प्र.क्र. ४६२/फ-३

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२,

दिनांक : १६ ऑक्टोबर, २०१८.

पहा :-

१) मा.उच्च न्यायालयातील जनहित याचिका क्र. २१८/२०१३ मधील दिनांक ३ व ४ ऑगस्ट, २०१५ चे अंतरिम आदेश.

२) शासन निर्णय समक्रमांक दिनांक ३.१०.२०१५.

३) मा.उच्च न्यायालयातील जनहित याचिका क्र. ४६/२०१३ मधील दिनांक ३ ऑगस्ट, २०१६ रोजीचे आदेश.

४) शासन निर्णय समक्रमांक दिनांक १३.१०.२०१६.

५) मा.उच्च न्यायालयातील जनहित याचिका क्र. ८७/२००६ मधील दिनांक १७ सप्टेंबर, २०१८ रोजीचा न्यायनिर्णय.

प्रस्तावना :-

मा. उच्च न्यायालय, मुंबई येथे दाखल जनहित याचिका क्र. २१८/२०१३ मध्ये याचिकाकर्ते नवी मुंबई एन्व्हायरमेंट प्रिझर्वेवेशन सोसायटी मध्ये दिनांक ३ व ४ ऑगस्ट, २०१५ रोजी सुनावणी घेऊन पारित केलेल्या निर्णयानुसार नवी मुंबई क्षेत्रातील कांदळवनाचे संरक्षण व संवर्धनासाठी शासन निर्णय दिनांक ३.१०.२०१५ अन्वये विभागीय आयुक्त, कोंकण यांच्या अध्यक्षतेखाली सनियंत्रण समिती गठीत करण्यात आली होती. तसेच जनहित याचिका क्र. ४६/२०१३ व जनहित याचिका क्र. २१८/२०१३ मध्ये मा.न्यायालयाने दिनांक ३ ऑगस्ट, २०१६ रोजी एकत्रितरित्या पारित केलेल्या अंतरीम आदेशानुसार मुंबई व मुंबई उपनगर जिल्हातील कांदळवनाचे संरक्षण व संवर्धन करण्यासाठी शासन निर्णय दिनांक ३.१०.२०१५ अन्वये विभागीय आयुक्त, कोंकण यांच्या अध्यक्षतेखाली सनियंत्रण समिती गठीत करण्यात आली होती.

आता जनहित याचिका क्र. ८७/२००६ मध्ये दिनांक १७ सप्टेंबर, २०१८ रोजी मा.न्यायालयाने न्यायनिर्णय दिलेला आहे. सदर न्यायनिर्णयातील परिच्छेद ८५ (डी) खालील प्रमाणे आहे -

"We direct the State Government to constitute a Committee headed by the Divisional Commissioner, as agreed by the State Government. The Committee and sub-committees shall be formed in accordance with the observations made in paragraph 68 above. The committee shall be responsible for the preservation and conservation of mangroves, for restoration of reclaimed mangroves areas set out in paragraph 73 above and for implementation of the directions in this Judgment. The Committee shall be constituted within a period of one month from today. The sub-committees as observed in paragraph 68 shall be constituted within two months from today. The Committee shall hold regular meetings and the minutes of the meeting shall be made available on public domain as observed in paragraph 68 above. As directed under the order dated 6th October, 2005 the Principal Secretaries of (1) Environment, (2) Revenue and (3) Forest Department of the Government of Maharashtra shall be overall in-charge for ensuring total compliance with the directions issued under this Judgment and Order. They will monitor the working of the Committee headed by the Divisional Commissioner;"

राज्यात मुंबई व मुंबई उपनगर, ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी व सिंधुदुर्ग जिल्हयांत विस्तीर्ण सागरी किनारा असून एवढया मोठया क्षेत्रावर असलेल्या कांदळवनाचे संरक्षण व संवर्धन करणे आवश्यक आहे. यापूर्वी मा.उच्च न्यायालयाच्या आदेशानुसार नवी मुंबई व मुंबई - मुंबई उपनगर क्षेत्रासाठी अनुक्रमे दिनांक ३.१०.२०१५ व दिनांक १३.१०.२०१६ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये गठीत करण्यात आलेल्या सनियंत्रण समित्या बरखास्त करुन मा.उच्च न्यायालयाच्या दिनांक १७.०९.२०१८ रोजीच्या न्यायनिर्णयानुसार राज्यातील कांदळवन असलेल्या ७ सागरी जिल्हयासाठी विभागीय आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली एकच सनियंत्रण समिती गठीत करण्याबाबतची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

मा.उच्च न्यायालयाने जनहित याचिका क्र. ८७/२००६ मध्ये दिनांक १७ सप्टेंबर, २०१८ रोजी दिलेल्या न्यायनिर्णयाच्या अनुषंगाने राज्यातील मुंबई, मुंबई उपनगर, ठाणे, पालघर, रायगड, रत्नागिरी व सिंधुदूर्ग या सागरतटीय जिल्हयांकरिता कांदळवनांचे संरक्षण व संवर्धन करण्यासाठी सनियंत्रण समिती पुढील प्रमाणे गठीत करण्यात येत आहे -

अ.क्र.	अधिकाऱ्याचे पदनाम	समितीतील स्थान
१	विभागीय आयुक्त कोंकण विभाग, नवी मुंबई.	अध्यक्ष
२	अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (कांदळवन कक्ष), मुंबई	सह अध्यक्ष
३	पोलीस आयुक्त, मुंबई / ठाणे/ नवी मुंबई यांचे प्रतिनिधी.	सदस्य
४	पोलीस अधिक्षक, ठाणे (ग्रामीण) / रायगड / पालघर / रत्नागिरी / सिंधुदूर्ग यांचे प्रतिनिधी (पोलीस उप अधिक्षक व त्यावरील दर्जाचे पोलीस अधिकारी)	सदस्य
५	आयुक्त, महानगर पालिका बृहन्मुंबई / ठाणे / कल्याण-डोंबिवली / मिरा-भाईदंर/ वसई-विरार / नवी मुंबई / पनवेल/ भिवंडी-निजामपूर / उल्हासनगर यांचे प्रतिनिधी. (उप आयुक्त व त्यावरील दर्जाचे अधिकारी)	सदस्य
६	मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक), ठाणे	सदस्य
७	मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक), कोल्हापूर किंवा त्यांचे प्रतिनिधी (विभागीय वन अधिकारी व त्यावरील दर्जाचे अधिकारी)	सदस्य
८	मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण (MMRDA) चे प्रतिनिधी	सदस्य
९	शहर आणि औद्योगिक विकास महामंडळ (CIDCO) चे प्रतिनिधी	सदस्य
१०	महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण (MHADA) चे प्रतिनिधी	सदस्य
११	झोपडपट्टी पुनर्विकास प्राधिकरण यांचे प्रतिनिधी.	सदस्य
१२	महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ (MIDC) यांचे प्रतिनिधी.	सदस्य
१३	सदस्य सचिव, महाराष्ट्र सागर तटीय क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरण (MCZMA)	सदस्य
१४	जिल्हाधिकारी, मुंबई/ मुंबई उपनगर/ ठाणे/ रायगड/ पालघर/ रत्नागिरी/ सिंधुदूर्ग.	सदस्य
१५	महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रक मंडळाचे क्षेत्रिय अधिकारी.	सदस्य
१६	उप वनसंरक्षक (कांदळवन कक्ष), मुंबई.	सदस्य सचिव

१७	विभागीय वन अधिकारी, मुंबई कांदळवन संधारण घटक	सदस्य
१८	नवी मुंबई एन्व्हारमेंट प्रिझर्वेशन सोसायटी यांचे प्रतिनिधी.	सदस्य
१९	बॉम्बे एन्व्हारमेंट ऍक्शन ग्रूप यांचे प्रतिनिधी.	सदस्य
२०	वनशक्ती (NGO) यांचे प्रतिनिधी.	सदस्य
२१	महाराष्ट्र मच्छीमार कृती संघ यांचे प्रतिनिधी.	सदस्य
२२	संचालक, बॉम्बे नॅचरल हिस्ट्री सोसायटी.	सदस्य

उपरोक्त सनियंत्रण समितीची बैठक महिन्यातून किमान एक वेळा घेण्यात यावी. सदर बैठक व्हिडीओ कॉन्फरन्स द्वारे देखील घेण्याची मुभा राहील.

<u>समितीचे कार्य</u>-

१) कांदळवन संरक्षण व संवर्धनाच्या अनुषंगाने सर्व शासकीय यंत्रणा / संस्था / अधिकारी यांच्या अधिकार व जबाबदाऱ्यांचा तत्पर व परिणामकारक वापर करुन घेणे व सर्व शासकीय यंत्रणांमध्ये योग्य समन्वय ठेवणे.

२) कांदळवनाचे संरक्षण व संवर्धन तसेच बाधीत क्षेत्रावर तज्ज्ञाच्या सल्ल्याने कांदळवनांची पुन:स्थापना (Restoration) करणे.

३) कांदळवनासंदर्भात तक्रारी व तक्रारींचे निराकरण यासाठी मध्यवर्ती नियंत्रण कक्षासह एक स्वतंत्र सेक्रेट्रिएट तयार करणे.

४) कांदळवन क्षेत्रात भारतीय वन अधिनियम, १९२७, वन संवर्धन अधिनियम, १९८० व पर्यावरण संरक्षण अधिनियम, १९८६ चा भंग होणार नाही, याची दक्षता घेणे.

५) समितीच्या मासीक मा.उच्च न्यायालयाने वेळोवेळी दिलेल्या आदेशांच्या अंमलबजावणी बाबतच्या कामाचा आढावा घेणे. तसेच सदर बैठकींचे इतिवृत्त विभागीय आयुक्त, कोंकण यांच्या संकेतस्थळावर किंवा समर्पित संकेतस्थळावर (dedicated website) प्रसिध्द करणे.

६) राज्यातील संवेदनशिल कांदळवन क्षेत्र निश्चित करणे व सदर क्षेत्रावर पोलीस यंत्रणा/ वनरक्षक/ महाराष्ट्र सुरक्षा मंडळाचे सुरक्षा रक्षक यांच्यामार्फत निगरानी (surveillance) ठेवणे.

७) संवेदनशिल कांदळवन क्षेत्रात वाहनांना प्रवेशबंदी करण्यासाठी अडथळे निर्माण करण्याच्या दृष्टीने उपाययोजना करणे.

१०) संवेदनशिल कांदळवन क्षेत्रास बाधा पोहचविण्याऱ्या उपद्रवींवर निगरानी ठेवण्यासाठी आवश्यकतेनुसार सीसीटीव्ही बसविण्याबाबत निर्णय घेणे.

११) राज्यातील कांदळवन क्षेत्राचे दर सहा महिन्यांनी उपग्रहाद्वारे उच्च पृथ्थकरण (Satellite high resolution images) वापरुन नकाशे तयार करुन घेणे व त्यानुसार काही बदल आढळून आल्यास तो समितीने विचारात घेवून त्यावर प्रतिबंधात्मक उपाययोजना करणे.

१२) समितीने केलेल्या कार्यवाहीबाबतचा प्रथम अनुपालन अहवाल मा.उच्च न्यायालयास दिनांक १ डिसेंबर, २०१८ पूर्वी सादर करणे व तद्नंतर प्रत्येक तीन महिण्यानी सादर करणे.

मा.उच्च न्यायालयाच्या आदेशानुसार कांदळवनाचे संरक्षण व संवर्धनासाठी जिल्हा / तालुका स्तरावर उप समित्या गठीत करण्यासाठी विभागीय आयुक्त, कोंकण यांना प्राधिकृत करण्यात येत आहे. त्यांनाी आदेशाच्या तारखेपासून दोन महिन्यांच्या आंत सदर समित्या गठीत कराव्यात व त्यांच्या कामाचे सनियंत्रण करावेत. समित्या गठीत झाल्यानंतर विभागीय आयुक्त, कोंकण यांनी सदर समित्यांची पुरेशी प्रसिध्दी करावी. समितीकडे नागरीकांना आपल्या लेखी तक्रारी नोंदविता येतील याबाबत व त्यासाठी उपलब्ध विविध मार्ग नागरिकांना प्रसिध्दीद्वारे कळवावे.

राज्यातील कांदळवन क्षेत्रातील अतिक्रमण, कांदळवनाची तोड, अनधिकृत बांधकामे व इतर सर्व तक्रारींच्या अनुषंगाने मा.उच्च न्यायालयाच्या आदेशानुसार तक्रार निवारण यंत्रणा (Grievance Redress Mechanism) स्थापन करण्याबाबतची कार्यवाही वेगळयाने करण्यात येईल. प्रस्तावित तक्रार निवारण यंत्रणेकडून प्राप्त होणाऱ्या तक्रारींवर सनियंत्रण समितीने तातडीने कार्यवाही करुन कांदळवनावर अतिक्रमण / नुकसान होणार नाही याची दक्षता घ्यावी. त्यासाठी आवश्यकता असल्यास स्थानिक पोलीस प्रशासनाची मदत घेण्यात यावी.

मा.उच्च न्यायालयाच्या आदेशाची अंमलबजावणी करताना काही अडचणी उदभवल्यास विभागीय आयुक्त, कोंकण यांनी त्याबाबत शासकीय अभियोक्ता यांच्यामार्फत मा.न्यायालयास निदर्शनास आणून द्यावे.

विभागीय आयुक्त यांच्या अध्यक्षतेखाली गठीत करण्यात आलेल्या उपरोक्त सनियंत्रण समितीच्या कामावर पर्यावरण विभाग, महसूल विभाग व वन विभाग यांच्या सचिवांमार्फत सनियंत्रण केले जाईल. त्यासाठी विभागीय आयुक्त, कोंकण हे समितीच्या मासिक बैठकीचे इतिवृत्त तसेच मा.उच्च न्यायालयास सादर करण्यात येणाऱ्या त्रैमासिक अहवालाची प्रत संबंधित सचिवांना सादर करतील.

सदर समितीवर नियुक्त अशासकीय सदस्यांचा कालावधी १ वर्षासाठी मर्यादित राहील. सदर अशासकीय सदस्यांना रु. ८९००/- व त्याहून अधिक ग्रेड वेतन असणाऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्यांच्या दराने प्रवासभत्ता व दैनिक भत्ता अनुज्ञेय असेल. मात्र त्यांना विमान प्रवास आणि रेल्वेच्या वातानुकुलीत प्रथम वर्गाचा प्रवास अनुज्ञेय असणार नाही.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१८१०१६१७०८०३००१९ असा आहे. हा शासन निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

Virendra R Tiwari

Digitally signed by Virendra R Tiwari
DN: c=IN, o=Government Of Maharashtra, ou=Revenue And Forest Department, postalCode=400032, st=Maharashtra, 2.5.4.20=a95e1a9759002ee190cd79464daaba7dc840ec375cd62a646a64986631086810, cn=Virendra R Tiwari
Date: 2018.10.16 17:13:42 +05'30'

(वीरेंद्र तिवारी)
अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (मंत्रालय)

प्रति,

१) अपर मुख्य सचिव, गृह विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
२) अपर मुख्य सचिव (महसूल), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
३) प्रधान सचिव, नगर विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई- ३२.
४) सचिव, पर्यावरण विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
५) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
६) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
७) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (कांदळवन कक्ष), मुंबई.
८) अपर मुख्य वनसंरक्षक (वन्यजीव), पश्चिम मुंबई.
९) विभागीय आयुक्त, कोंकण विभाग, कोंकण.
१०) आयुक्त, महानगर पालिका बृहन्मुंबई / ठाणे / कल्याण-डोंबिवली / मिरा-भाईदंर/ वसई-विरार / नवी मुंबई / पनवेल/ भिवंडी-निजामपूर / उल्हासनगर.
११) पोलीस आयुक्त, मुंबई / ठाणे/ नवी मुंबई.

१२) जिल्हाधिकारी, मुंबई / मुंबई उपनगर / ठाणे/ रायगड / पालघर / रत्नागिरी / सिंधुदूर्ग.
१३) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महाराष्ट्र प्रदुषण नियंत्रक मंडळ, मुंबई.
१४) मुख्य महानगर आयुक्त, मुंबई महानगर प्रदेश विकास प्राधिकरण (MMRDA)
१५) व्यवस्थापकीय संचालयक,शहर आणि औद्योगिक विकास महामंडळ (CIDCO).
१६) व्यवस्थापकीय संचालयक, महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण (MHADA)
१७) महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ (MIDC) यांचे प्रतिनिधी.
१८) सदस्य सचिव, महाराष्ट्र सागर तटीय क्षेत्र व्यवस्थापन प्राधिकरण (MCZMA)
१९) मुख्य वनसंरक्षक (प्रादेशिक), ठाणे / कोल्हापूर.
२०) जिल्हा पोलीस अधिक्षक, ठाणे (ग्रामीण) / रायगड / पालघर / रत्नागिरी / सिंधुदूर्ग.
२१) उप वनसंरक्षक (कांदळवन कक्ष), मुंबई.
२२) उप वनसंरक्षक, ठाणे, डहाणू, जव्हार, रोहा, अलिबाग, शहापूर, सावंतवाडी.
२३) विभागीय वन अधिकारी, चिपळून स्थित रत्नागिरी.
२४) विभागीय वन अधिकारी, मुंबई कांदळवन संधारण घटक
२४) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, झोपडपट्टी पुनर्विकास प्राधिकरण.
२५) नवी मुंबई एन्व्हारमेंट प्रिझर्वेशन सोसायटी.
२६) बॉम्बे एन्व्हारमेंट ऍक्शन ग्रूप.
२७) वनशक्ती (NGO).
२८) महाराष्ट्र मच्छीमार कृती संघ.
२९) संचालक, बॉम्बे नॅचरल हिस्ट्री सोसायटी.